

VIOLETA DOMKUVIENĖ

VIRAKOČOS PALIKUONIŲ ŠALYJE

KELIONĖ TARP PRAEITIES IR DABARTIES

**Nuo didingų Močės, Čimu, Inkų kultūrų palikimo
iki nūdienos Peru**

TURINYS

LIMA – KARALIŲ MIESTAS

8

HUAKAČINA –
OAZĖ 400 M SIEKIANČIOSE KOPOSE

30

NASKA

- PASLAPTINGIEJI PIEŠINIAI PAMPOJE
- ČIAUČILIJOS KAPAVIETĖS, KANTAJOKO „AKYS“
- KAHUAČIO GRIUVĖSIAI

38

AREKIPA – BALTASIS MIESTAS

54

KOLKOS KANJONO KRYPTIMI

64

DAIRANTIS KONDORŲ

- *CRUZ DEL CONDOR, CAYLLOMA*
- STEBUKLŲ SLĖNIS

74

- **PUNAS**
- **TITIKAKOS EŽERAS** – SAULĖS VAIKŲ GIMTINĖ
- **NENDRINĖS URŲ SALOS**
- **TAKILĖ** – MEZGANČIŲ VYRŲ SALA

86

KUSKAS –
VIENAS GRAŽIAUSIŲ PERU MIESTŲ

102

MAČU PIKČU LINK

- ŠVENTASIS SLĖNIS
- PISAKO TVIRTOVĖ
- DRUSKŲ TERASOS
- OLJANTAITAMBAS
- AGVAS KALJENTESAS

124

MAČU PIKČU –
PRARASTASIS MIESTAS DEBESYSE

138

AMAZONĖS MIŠKUOSE

162

TRUCHILJAS

- MOČĖS IR ČIMU KULTŪRŲ PĖDSAKAI
VANDENYNO PAKRANTĖJE

214

IR VĒL Į LIMA

246

Mus tris, dar dorai kelionei neprasidėjus, o jau patyrusius nuotykių su avialinijomis, atskridusius vėlų Velykų išvakarių vakarą į Limą, Jorge Chavezo oro uoste pasitinka Žydrė – būsima mūsų kelionės vedlė ir bendražygė. Mažutė, smulkutė, akinukais pabalnota nosyte, rankoje laikanti sau būtiną inventorių: kartu su ja visur keliaujančius puoduką ir matės termosiuoką, tvirtai paspaustą po pažastimi. Ant trumpai kirptų juodų plaukų įmantriai ryšinti ryškia skarą, per petį permestu, margais raštais išaustu perujietišku maišeliu, jaukia šypsena, keistai tarpusavyje derančiu (o gal žaviai kontrastuojančiu) pietietišku temperamentu ir olimpине vidine ramybe. Ji žurnalistė, jau kelerius metus klajojanti po šiuos kraštus, bandanti atrasti savąją Pietų Ameriką, be galo juos pamilusi ir puikiai pažinusi. Kaip paaikškėjo vėliau, žinanti begalę faktų ir istorijų, o svarbiausia – noriai tuo besidalijanti. Taksi veža mus į viešbutį „España“. Šypsodamasi įspėja, kad tai bus pirmas akordas mūsų džiazuojančioje kelionėje. „Džiazuojančioje“ – pabrėžė. Ir gerai, kad iš anksto įspėjo – apsistojame pačiame miesto centre, visai šalia pagrindinės aikštės – *Plaza Mayor*, sename, skausmingai girgždančiame, tarytum smarkesniai vėjui pūstelėjus ruošęsi prigulti ant žemės, buvusiam konkistadoro dvare. Ir va čia, dar kojų dorai neapšilę, pajutome, kad mummyse, maloniai suvirpinę visas jusles, suskambo pirmieji džiaz akordai. Erdviame, masyvaus juodo marmuro suolais apjuostame hole, kuriame trepsėdami, judindami nuo ilgo sėdėjimo vis dar aptirpusias kojas laukiame registracijos, iš įstiklintos vitrinos tuščiomis akiduobėmis mus įtariai stebi šešios inkų kaukolės – viena net atlaikiusi trepanaciją*. Lentynose puikuoja anti-kvarinės, storu, pilku dulkių sluoksniu padengtos inkų puodynės... Masyvios, didžiulius vartus primenančios įmantriai drožinėtos dvivėrės durys, sunkios langinės, saugančios kambarius nuo kaitrios bei smalsios vidudienio saulės ir kiaurą naktį nemigos kankinamo, užiančio miesto garų. Akis traukia laiko ir daugybės batų aptrintos, tačiau kerinčio žavesio

* Trepanacija – kaukolės atvėrimas, skylės suformavimas chirurginiu būdu.

nepraradusios seno mozaikinio rašto plytelių grindys. Atrodo, šiame dvare labai nenustebtum kuriame nors siaurame, prieblandoje skandinaviniame koridoriuje susitikęs kokią besiblaškančią dvasią ar nykiai dejuojantį vaiduoklį. Mintyse šiam dvarui jau lipte limpa tinkamesnis pavadinimas – dvasių namai, kaip jau vieną dvarą kitame Pietų Amerikos krašte yra pakrikštijusi Isabelė Allende. Matyt tokie seni namai čia tiesiog prašosi panašių sąsajų. Žydrė užsimena, kad viešbučio šeimininkai – bevaikė metisų kilmės šeima, kuriai su viskuo tvarkytis padeda nemažas būrys jaunų gimnazių. Vieni tvarko kambarius, kiti padeda registratūroje, tretį, jei senučiukas automobilis tuo metu neremontuojamas, dirba svečių pavežėjais. Dairomės išsižioję – tokios eklektikos vienoje vietoje nebuvome regėję. Ryškiai dažytas sienas puošia gausybė masyviuose, auksuotuose rėmuose kabančių paveikslų, rodančių šeiminkų neapsisprendimą renkantis stilius: nuo antikinių temų iki visų šventųjų paveikslų, ūsuotų, ispaniškos išvaizdos dėdžių, turėjusių vienokį ar kitokį vaidmenį šalies istorijoje, portretų, nuo Šiškinio meškiukų iki visiško modernizmo (žinoma, visai nederančiuose masyvaus „aukso“ rėmuose). Daugybė veidrodžių –

Kaukolės ir inkų puodynės hole

Dvaro interjeras

„Seifai“ už geležinių grotų

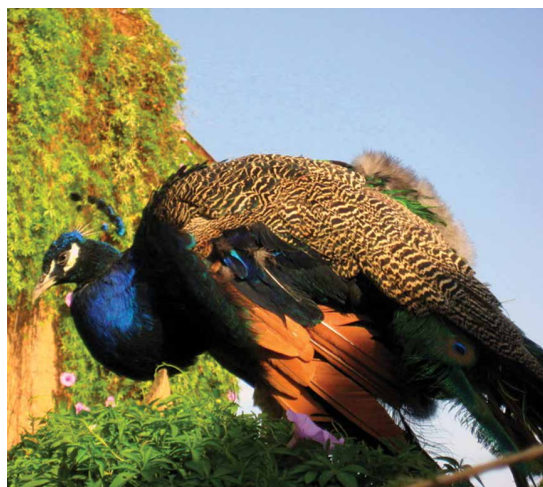
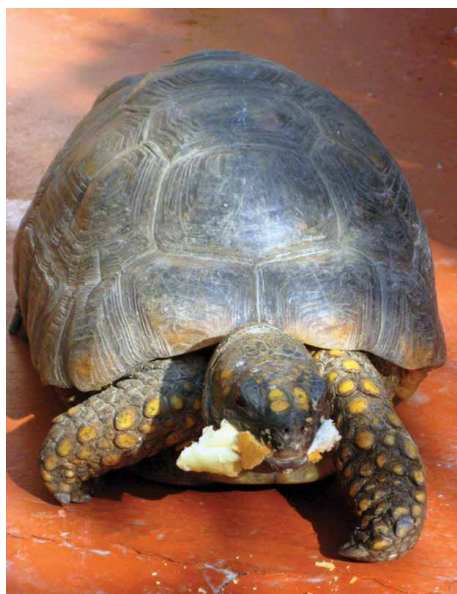
taip pat sunkiuose, įmanriuose rėmuose, – kažkodėl kabančių beveik palubėje ir praktiškai neatliekančių savo funkcijos – nė viename, net pasistiebus ant pirštų galiukų, pamatyti savo atvaizdo nepasisekė. O kur dar gausybė gipsinių skulptūrų, tarp kurių jau per pirmas kelias minutes nustebusios akys aptinka bent šešis Mikelandželo Dovydus. Tikra dovydomanija... Ant plačių ir aukštų dvivėrių kiekvieno kambario durų, su langu viršuje žvelgiančių į koridorių, vietoje mums įprastų užraktų kabo masyvios geležinės spynos, o ilgame koridoriuje už geležinių,

spyna užrakintų grotų smagiai nuteikia „seifas“ – mediniai stalčiukai su prie kiekvieno kabančiomis parūdijusiomis spynomis. Sunku suskaičiuoti, kiek aukštų turi dvarelis – erdvus, aukštas centrinis holas atviras per juos visus, taigi iš pirmojo aukšto matyti lyg ir trys ratu aplink holą besisukantys aukštai. Pačiame viršuje – stiklinis stogas, dengiantis tik holą, o jo šonuose šviečia kraštelis atviro dangaus. Kaip kokie sąmokslininkai – patenkinti, neįstengdami paslėpti šypsenų ir nuostabos vis susižvalgome tarpusavyje. Čia tai bent...

Labai stačiais, tamsaus, beveik juodo, vašku kvepiančio medžio laiptais lipame paskui vaikinuką, kuris, užsimetęs ant vieno peties, lengvai neša mano labai nelengvą lagaminą. Tas sunkus, bet svaigus vaško kvapas trumpai akimirakai gražina į kitą tolimą – vaikystės – šalį, kurioje taip kvėpėdavo mano gimtų namų mamos su meile vaškuojamos grindys. Nuo stačių laiptų ir sunkaus vaško kvapo pažadintų prisiminimų susvaigsta galva. Įsikabinu tvirtų, glotnių, daugybės rankų nuglostytų turėklų.

Mes apgyvendinami „ant stogo“ – kaip kokie Karlsonai, mat ten, pasirodo, glaudžiasi dar papildomas aukštas – gera dešimtis lentomis apkaltų paprastučių kambarių, turinčių po dušą bei tualetą. Negana to, ten dar ir... užveistas sodas. Tikrų tikriausias sodas ant stogo! Ne koks nors vienišas Karlsono namelis, prisiglaudęs prie kamino, o dešimt kambarių,

apsuptų tankios augalijos apraizgytu sodu. Čia, su didžiausia nuostaba, tarp gausybės vijoklių, lianų ir kitų augalų aptinkame perinčią išdidžių povų porelę, dvi didžiules papūgas, kreiva akimi stebinčias naujus įsibrovėlius jų valdose, vėžlius, amadinas, kanarėles, aibę į svečius atskrendančių miesto balandžių ir, žinoma, gipsinių vazų bei skulptūrų, iš kurių kelios – spėkit – be abejo, Dovydo. Skulptūras, žinoma, savinosi kelios spalvingos, didžiulės papūgos. Viena šeiminkams, matyt, dirbanti pagal sutartį – kiekvieną pasirodantį ant stogo pasveikina garsiu *hola* – labas, o į tai mums atsakius, papūga, tupėdama ant Dovydo peties, lyg kokia senstelėjusi primadona, linksėdama į visas pasaulio puses, girgždančiu balsu

„Espanos“ stogo gyventojai ir...
papūgų numylėtinis – „skanus“ Dovydas

sveikinasi vėl ir vėl... Povas, sulaukęs stogo gyventojų dėmesio, mesdavo ramybės trokštančią patelę, kitus užsiėmimus ir, išpūtęs krūtinę, iškleidęs puošnią uodegą – savo pasididžiavimą, imdavo pozuoti jo grožio apakintiems, aikčiojantiems bei kvatojantiems turistams. Ir visas tas stebuklas glaudėsi ne prie kokio kamino ar kito paprasto namo, o prie milžiniškos varpinės, nuo kurios teskyrė siaura senamiesčio gatvelė, nes varpai rodėsi taip arti, kad tik ištiesę ranką tiesiai nuo stogo galėtume patys skambinti vakarinėms mišioms.

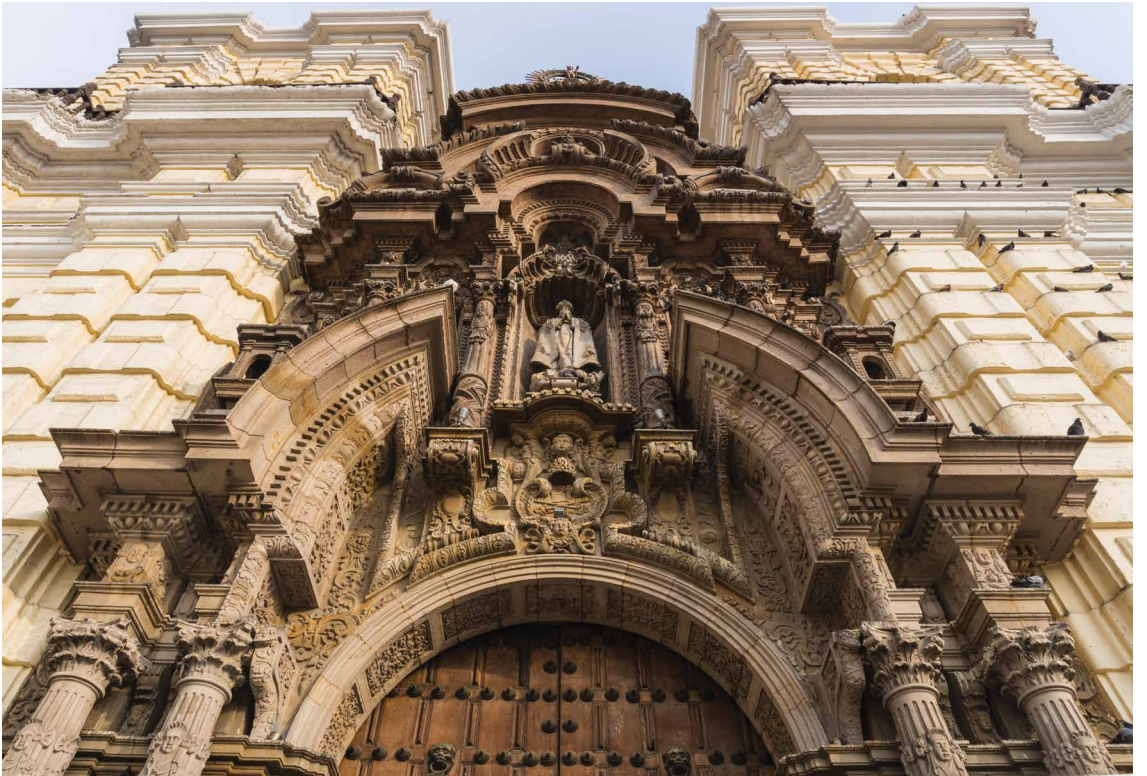
Už kelių žingsnių šiame kompaktiškame pasaulyje „ant stogo“ yra ir šiuo metu remontuojamas viešbučio valgomasis. Nuo veriamai čaižaus vakarinio povų klyksmo, vaizdo į horizonte matomą, spalvingais nedideliais nameliais aplipusį San Kristobalio kalną su naktį apšviestu milžinišku kryžiumi viršūnėje, nuo daugybės aplink matomų bažnyčių bokštų, varpinių, ranka pasiekiamų didingų Šv. Pranciškaus vienuolyno kupolų bei didžiulių, sunkių jo varpų, nuo po kojomis gaudžiančio milijoninio miesto laikinai atima žadą. Į realybę gražina Žydrė. Įspėja, kad nenustebtume, jei nebus šilto vandens – jis čia dažnai dingsta. Ir einant žiūrėti po kojomis, kad neišliptume į vėžliukų, paukščių kakučius... Dar primena, kad nors esame pačioje Limos širdyje, kolonijinėje Limos dalyje, vienoje gražiausių jos vietų, labai neatsipalaiduotume. Mat šis rajonas laikomas ir vienu

San Kristobalio kalnas

nesaugiausių. Numetę lagaminus, net dorai neapžiūrėję blausiai apšviestų, kiek vaiduoklišku ir keistokų, dosniai šventųjų paveikslais apkabinėtų kambariukų, neriname į naktinį miestą, švenčiantį Didžiąją Velykų savaitę. Dar spėjame palydėti velykinę eiseną, išlingavusią iš Šv. Pranciškaus vienuolyno, šią naktį per visą miestą nešančią į šventą San Kristobalio kalną Nukryžiuotąjį, religines vėliavas ir didžiules skulptūras ant linguojančių nuo svorio neštuvų. Pamaldžiai, pakiliai ir šventišškai nusiteikusios minios nešami pasiekiamo čia pat esančią centrinę aikštę – *Plaza Mayor de Lima*, arba *Plaza de Arma*, kurios centre nuo 1650 metų trykšta dar vis tas pats iš bronzos nulietas senutis Antonio Rivo fontanas su džiaugsmą praeiviams trimituojančiu angelu. Beje, Pietų Amerikoje taip vadinamos visos centrinės aikštės, visuose miestuose – *Plaza de Arma*, o išvertus reiškia „ginklų aikštė“. Kodėl ginklų? Pasirodo, užpuolus priešams, miestelėnai rinkdavosi centrinėse aikštėse, kuriose būdavo dalijami ginklai miesto gynybai. Iki šių dienų šalia tų aikščių stovi seniausios bažnyčios. Šioje aikštėje taip pat puikuoja didinga baroko, klasicizmo bei renesanso stilius jungianti katedra. Šalia, už kaldinto metalo tvoros, stūkso vyriausybės rūmai, kuriuose gyvena ir dirba prezidentas. Būtent čia, Ginklų aikštėje, 1821 metais prasidėjo naujas etapas valstybės istorijoje – generolas Chosė de San Martinas paskelbė Peru nepriklausomybę.

Namuose, Lietuvoje, palikę sniegą ir šaltį, visa esybe, visa oda mėgaujamės vėlyvo vakaro 25 °C šiluma, gaiviu vėjeliu, uoslė pratinasi prie gatvėse ant grilių kepamų jaučių širdžių vėrinukų, dar nematytų vandenyno žuvų kvapų, o akys – prie ryškiaspalvų gėlių žiedų. Mėgaujamės ir savo pirmu *pisco sour* – fantastiško skonio gaivinančiu kokteiliu, plakamu su kiaušinio baltymu, žaliųjų citrinų sultimis ir degtine. Padavėja suokalbiškai mirkteli Žydrei ir siūlo mums paragauti čičios (*chicha*). Žydrė gudriai šypsosi, o padavėjai nuėjus pataria geriau likti prie mūsų pasirinktų kokteilių, o čičią palikti vėlesniam laikui. Čičia jos nevilioja, nemano, kad ir mus sužavės. Tiesa, pasakoja, kad vietiniai ją mėgsta, o Amazonės baseino regione geria tokiais kiekiais, kad iki tinkamos gerti, tai yra iki atitinkamų laipsnių, ji net nespėja išrūgti. Išgeria ją, teturinčią dar tik 2–5 proc. alkoholio, kaip girą ar alų. Na, o mus, spėja Žydrė, kaip ir ją pačią, greičiausiai turėtų atbaidyti čičios gamybos procesas. Mat tradiciškai ją gamina moterys ir mergaitės kiek keistokais įrankiais – savo dantimis: iki begalybės kramto kiek apvirtas jukų šaknis arba *čontos* palmės (dygliuotoji astrokarija)

vaisius – čia jau pagal sezoniškumą, ką gamta tuo metu siūlo. Visą sukramtytą turinį spjauo į indą ar statinę, prispjaudytą masę užpila nuoviru, kuriame jukos virė prieš kramtymą, ir palieka rūgti. Rūgimą pagreitina būtent seilės. Kažkodėl ir mes ragauti čičios nenorime, tik pagalvojame, koks ištreniruotas ir stiprus ginklas turėtų būti tų moterų sukdymas, jei ką...

Penktą ryto pažadina tylus krebždesys už durų. Tai su užraktu prieblandoje krapštosi ir į kambarį bando patekti iš oro uosto atvežta ketvirtoji mūsų grupelės narė ir būsima mano kambariokė Miglė. Aš iš vidaus juk užsirakinusi... Tik dabar suprantu, kaip siaubingai palubėje burzgia senas, imperinio stiliaus ventiliatorius, plačiais, drožinėto medžio sparnais ratu šokdindamas ir sukdamas kambariujame oro sroves. Naktį nieko negirdėjau ir nejutau. Kelionės nuovargis užmigdė vos kritus į lovą... Ryto šviesoje atidžiau apsidairau po neįprastai keistą, saldžiais šventųjų paveikslais su aukštyn pakeltomis akimis ir pamaldžiai sudėtomis rankomis nukabinėtą kambariuką. Pro pravirą langą, kabindamasis kibiais ūsais už visų įmanomų plyšelių bei atbrailų, tarytum norėdamas man parodyti savo varpelių formos žiedus, į vidų braunasi vijoklis ir vis intensyvėjantis bundančių paukščių klegesys. Jaučiuosi dėkinga Žydrei už šitą autentišką egzotiką, už galimybę pabusti keistame, paukščių balsais klegančiame sode ant stogo. Tereikia užmerkti akis ir pasijunti tarytum džunglėse. Dėkinga ir už tai, kad nenuvežė į žvaigždutėmis nusagstytą viešbutį, kuriame pabudusi susimaišysi, kokioje pasaulio vietoje esi – juk tos žvaigždutės visur panašios... Godžiai geriu į save neįprastus kvapus, prislopintus, tingiai bundančio miesto garsus ir jaučiuosi be galo laiminga. Jau žinau, kad kelionė bus kitokia, be bėgimo nuo vieno turistinio objekto prie kito, su nukrypimais nuo maršruto, su netradicinėmis nakvynės vietomis, žadinanti vaizduotę ir smalsumą. Vėl migdytis nesinori, juolab kad laiko skirtumas irgi daro savo. Miglė taip pat nenusiteikusi gaišti laiko poilsiui. Viena paskui kitą neriam po drungno vandens srove kukliame, kaip ir pats kambariukas, duše. Netrukus smalsumas išvilioja į maloniai vėsias bei gaivias, ką tik mašinomis vandeniui nuplautas, dar tik bandančio pradėti rytą senamiesčio gatveles.

Limą 1535 metais sausio 17 d. (kaip ir maloni staigmėna – pasirodo, mudvi gimėme tą pačią to paties mėnesio dieną!) įkūrė konkistadoras Franciskas Pizzaras. Tada Lima buvo vadinama taip, kaip ją norėjo

vadinti Pizzaras – Karalių miestu (*Ciudad de los Reyes*). Ir išties joje labai daug rūmų, elegantiškų pilaičių, prabangių namų, nuo praeivių akių slepiančių jaukius ir ramius vidinius kiemelius, o išorėje besipuikuojančių nuostabiais, Andalūziją primenančiais drožinėto kedro balkonais, puošniomis masyviomis durimis bei nuo kaitros ir gatvės triukšmo saugančiomis langinėmis. Tokiomis gražiomis, kad kiekvienas darbas – tarsi meno kūrinys. Tiesa, Lima išsidėsčiusi seisminėje zonoje ir beveik visi jos pastatai yra nukentėję nuo žemės drebėjimų. Stipriausi ir daugiausia žalos miestui padarė 1687, 1746 ir 1940 m. žemės drebėjimai. Kadaise iš Karalių miesto pačia tikriausia to žodžio prasme laivais į senąją žemyną plaukė užkariautojų apgaule ir kruvinais žygiais nusavintas inkų auksas. Iš čia ispanai valdė savo kolonijas. Tingiai, kaip ir dera tokio klimato zonoje, šalis driekiasi slėnyje tarp dviejų upių – Lurino ir Rimako. Vieni jos pavadinimą verčia ir sieja su geltona citrina, mat Lima dažniausiai skendi gelsvame rūke. Kiti tapatina su čia laikais dar prieš inkus gyvenusiu ir ispanų nužudytu didžiuoju žyniu Limaku. Aimarų kalba Lima reiškia „geltona gėlė“. Pirma į galvą šaunanti mintis – kodėl gėlė, kodėl geltona, juk matyti, kad gėlės čia

auga ir žydi tik dėl begalinių žmonių pastangų. Vėliau išgirstu, kad po retų, tačiau stiprių liūčių visa aplink miestą plytinti ir tolyn besitęsianti dykuma staiga pasidengia geltonų žiedų kilimu. Ir pats miestas alsuoja, dvelkia dykuma – ypač tai matoma žiūrint į jį iš lėktuvo ar aplinkinių kalnų. Miestas – dykumos kūdikis, gimęs ir išaugęs joje, vienu karštu sparnu prigludusios prie vandenyno, prasidedančios pačioje Peru šiaurėje, kur ji vadinama Sečūros dykuma, ir driekiasi vandenyno pakrante, besitęsiančia iki pat Atakamos dykumos, jau priklausančios Čilei bei tituluojamos sausiausia vieta pasaulyje. Taigi, viena puse šis ilgas dykumos plotas glaudžiasi prie Ramiojo vandenyno, o kitoje pusėje jį įrėmina bei sustabdo didingi uolėtieji Andai, atsiradę subdukcijos proceso metu. Šis įspūdingas, ilgas siauras kalnagūbris, besitęsiantis 7 tūkst. km išilgai visos vakarinės pakrantės, sufleruoja ribą tarp dviejų žemės litosferos plokščių. Šioje vietoje ilgo geologinio proceso metu viena tankesnė, t. y. sudaryta iš tankesnių uolienų, – okeaninė – plokštė niro po kontinentine plokšte, ėmė lydėtis ir, stumdama aukštyn susidariusią magmą, sudarė sąlygas formuotis dabartiniams kalnams ir ugnikalniams.

Į Andus kaktomuša atsimuša čia vyraujantys, iš rytų į vakarus pučiantys pasatai, o jų suformuoti oro srautai, kildami aukštyn ir šaldami, susikondensavusią drėgmę atiduoda visam rytiniam pakraščiu. Miesto, kaip ir visos pakrantės, klimatą sąlygoja ir šaltoji Humbolto srovė, tekanči iš Antarktidos į šiaurę. Tokios gamtinės sąlygos suformuoja pakrantei būdingą reiškinį, dėl kurio miestas nuo balandžio iki lapkričio mėnesio nuolat skendi gelsvame, Tarkovskio filmus primenančiame mistiniame rūke, kuris čia vadinamas *garua*, ir yra ypač stiprus žiemos pradžioje, t. y. gegužės mėnesį. Jį veikia šalia pakrantės tekanči šaltoji Humbolto srovė. Žiema tęsiasi iki lapkričio mėnesio ir jos vidutinė temperatūra būna apie 16–18 °C. Lietus, keliaujantis sausumos link, iškrinta vandenynė, dar nepasiekęs žemyno, o čia, sausumoje, jis visiškai retenybė, tepasirodantis gelsvu, lyg gelta sergančio rūko veidu. Lima pasaulyje užima antrą vietą tarp sausiausių pasaulio sostinių. Keisčiausia, kad trys garuojančios upės ir Ramusis vandenynas sudrėkina miesto orą. Trūkstant natūralaus lietaus, žmogus privertė savo reikmėms tarnauti ir *garua*. Kai kurie dykumos miestai turi vadinamuosius rūko kolektorius – milžiniškus polipropileno tinklus, kuriuose „pagauta“ migla kondensuojama ir paverčiama į taip šiems dykumų miestams trūkstamą vandenį.